



**SAID AHMADNING “QISHDAN QOLGAN QARG’ALAR”
HIKOYASIDA RANGLARNING LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARI**

Sayfulloyeva Gulobod Faxriddinovna

Buxoro innovatsion ta’lim va tibbiyot universiteti

O’zbek tili va adabiyoti 2-kurs magistranti,

e-mail: gulifaxriddinovna67@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada Said Ahmadning “Qishdan qolgan qarg’alar” hikoyasida qo’llangan rang bildiruvchi sifatlarning lingvomadaniy va poetik xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda ranglarning nominativ emas, balki konnotativ va ramziy ma’nolarda qo’llanishi asosiy e’tibor markaziga olinadi. Asardagi “qora”, “oq”, “qizil”, “tilla/oltin” kabi ranglar xalqning milliy-madaniy stereotiplari, axloqiy qarashlari hamda ijtimoiy tasavvurlari bilan bog’liq holda o’rganiladi. Tahlillar natijasida ranglar badiiy matnda nafaqat tasvir vositasi, balki qahramon ruhiyati, ijtimoiy tanqid va ma’naviy qadriyatlarni ifodalovchi muhim lingvomadaniy kod sifatida namoyon bo’lishi aniqlanadi.

Kalit so‘zlar: rang bildiruvchi sifatlari, lingvomadaniyat, poetik ma’no, konnotatsiya, ramz, Said Ahmad, badiiy matn, milliy mentalitet, ijtimoiy tanqid, semantik tahlil.

Аннотация. В данной статье анализируются лингвокультурологические и поэтические особенности цветообозначающих прилагательных в рассказе Саида Ахмада «Qishdan qolgan qarg’alar». Основное внимание уделяется не номинативному, а коннотативному и символическому употреблению цветов в художественном тексте. Цвета «qora», «oq», «qizil», «tilla/oltin» рассматриваются в связи с национально-культурными стереотипами, нравственными представлениями и социальными взглядами узбекского народа. В результате исследования установлено, что цветовые обозначения в произведении служат не только художественным средством, но и важным лингвокультурным кодом, раскрывающим психологическое состояние персонажей, социальную критику и духовные ценности.

Ключевые слова: цветообозначающие прилагательные, лингвокультурология, поэтическое значение, коннотация, символ, Саид Ахмад, художественный текст, национальный менталитет, социальная критика, семантический анализ.

Annotation. This article analyzes the linguocultural and poetic features of color-denoting adjectives in Said Ahmad’s story “Qishdan qolgan qarg’alar.” The study focuses on the connotative and symbolic meanings of colors rather than their direct nominative usage. Colors such as “black,” “white,” “red,” and “gold” are examined in connection with national-cultural stereotypes, moral values, and social perceptions of the Uzbek people. The analysis reveals that colors in the literary text function not only as artistic devices but also as important linguocultural codes expressing characters’ psychological states, social criticism, and spiritual values.





MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC
SOLUTIONS

Keywords: *color-denoting adjectives, linguoculturology, poetic meaning, connotation, symbol, Said Ahmad, literary text, national mentality, social criticism, semantic analysis.*

Badiiy matnlardagi sifatlarni tadqiq etish alohida mavzu bo'lib, bu lingvomadaniyatshunoslikning asosiy vazifasidir. Tilshunoslikning qiyosiy tarixiy, struktur, genetik, areal, onomastik xaritalashtirish va boshqa usullarini qo'llagan holda, sifatlarning fonetik, morfologik, derivatsion (yasalish, shakllanish), semantik, etimologik kabi jihatlarini ham o'rganadi. Shu ma'noda o'zbek tilshunosligida xalq tilidagi til birliklarining ifoda imkoniyatlarini o'rganish, bu sohada ilmiy tadqiqotlar olib borish, tahlil metodlari va metodologiyasini ishlab chiqish dolzarb masalalardan sanaladi.

Rang ramzlar asrlar davomida shakllanib, tarixan xalqning qadimiy mif, turli e'tiqodiy dunyoqarashlariga borib bog'lanadi. Barcha turdagi ranglarning tub ildizi xalqning u yoki bu mifologik tasavvur, e'tiqodiy qarashlariga bog'liqdir. Rang ramzlar barqaror shakl va tub mazmunga ega. Ramz sifatida keluvchi barcha ranglarning barqaror shaklga egaligini folklorning barcha janrlari misolida ko'rsatish mumkin. Rang ramzlarning poetik ma'nosi obraz ichida yashirin keladi. Muayyan matnda bu yashirin poetik ma'no xalqning ushbu obraz haqidagi tasavvur-tushunchalari asosida anglashiladi. Rang ramzlarning poetik va lug'aviy ma'nosi o'rtasida bilvosita bog'lanish mavjud. Obraz bilan bog'liq tasavvurlar unutilsa, ramziy ma'no anglanmay qoladi.

Said Ahmadning "Begona" hikoyasi ranglar va poetik tasvirlar yordamida qahramonning ichki dunyosi, hissiy drammatizmi va nostalgiya kayfiyatini ifodalaydi. Metaforalar va harakat tasvirlari psixologik realizmni kuchaytiradi va o'quvchida voqeaga chuqurroq kirish imkonini beradi. Tabiiy elementlar hikoyaga vizual va emotsional boylik qo'shadi. Hikoya o'quvchi uchun psixologik, emotsional va ijtimoiy tafakkur uyg'otadigan ilmiy jihatdan boy adabiy asardir.

"Qishdan qolgan qarg'alar" hikoyasida rang bildiruvchi sifatlarning miqdori jihatdan ko'p bo'lmasa-da, ular nihoyatda zich semantik yuklama bilan ishlatilgan. Ranglar ko'pincha bevosita nominativ ma'noda emas, balki konnotativ, ramziy va madaniy qatlamlarda namoyon bo'ladi. Muallif ranglardan ijtimoiy tanqid, psixologik holatni ochish hamda milliy mentalitetni ifodalash vositasi sifatida foydalanadi.

Avvalo, asarda eng faol ranglardan biri "**qora**" rangidir. Ushbu rang ko'pincha yashirin semantik qatlam orqali ifodalanadi. Jumladan, quyidagi kontekst e'tiborga loyiq:

"...Sakson yil toat-ibodat qilgan ... bir mushtipar kampir yuzi qaro bo'lib Alloh dargohiga ko'chdi." Bu yerda "yuzi qaro" birikmasi bevosita rangni emas, balki **uyat, gunoh, vijdon azobi** kabi tushunchalarni ifodalaydi. O'zbek lingvomadaniyatida "qora yuz" — ijtimoiy-axloqiy jihatdan qoralanganlik belgisi. Kampirning aslida begunoh bo'lsa-da, boshqalarning gunohi sabab "yuzi qaro" bo'lib ketishi jamiyatdagi adolatsizlikni ochib beradi. Demak, "qora" rang bu yerda ijtimoiy ayb va ma'naviy zulmat ramzidir.



MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC
SOLUTIONS

Shuningdek, asarda “qora” rangning yana bir kontekstual ko‘rinishi qarindoshlarning ichki mohiyatida seziladi. Ular haqida bevosita “qora niyat” deyilmasa-da, ularning xatti-harakatlari aynan shu semantik maydonni yuzaga chiqaradi. Masalan: “...yurtga qo‘shilib, mehnati bilan el nazariga tushganda ... go‘sh tisini sezgan aridek paydo bo‘lgan urug‘laridan nafratlanib ketdi.” Bu yerda rang tilga olinmagan bo‘lsa-da, “go‘sh tisini sezgan ari” metaforasi orqali ularning “qora niyatli” ekanligi anglashiladi. Demak, rang yashirin semantik darajada mavjud.

Keyingi muhim rang — “oq” rangidir. U asarda quyidagi mashhur ibora tarkibida keladi: “Kenja qizim oqi oq, qizili qizil bo‘lib turibdi.”

Bu iborada “oq” rang lingvomadaniy jihatdan **poklik, halollik, beg‘uborlik**ni anglatadi. O‘zbek xalqida “oq” har doim ijobiy bahoga ega: “oq yo‘l”, “oq niyat”, “oq yuz” kabi. Ammo hikoya kontekstida bu ibora kinoyaviy tus oladi. Chunki qizni maqtab aytilayotgan bu ta’rif aslida manfaatli quda-andachilik rejasining bir qismidir. Ya’ni, “oq” rang tashqi baho sifatida ijobiy bo‘lsa-da, ichki mazmun jihatidan sun’iylikni yashiradi.

“Qizil” rang ham aynan shu ibora tarkibida keladi: “...oqi oq, qizili qizil...”

An’anaviy talqinda “qizil” — go‘zallik, hayotiylik va joziba ramzi. Ammo bu yerda u ham “oq” bilan birgalikda stereotip, ya’ni tayyor ta’rif sifatida ishlatilgan. Lingvomadaniy jihatdan bu ibora “hamma jihatdan mukammal” degan ma’noni beradi. Biroq hikoya umumiy kontekstida bu mukammallik sun’iy va manfaatga yo‘naltirilgan.

Asarda eng ko‘p takrorlangan rang komponenti — “oltin/tilla” rangidir. Bu rang quyidagi kontekstlarda aniq ko‘rinadi:

“Uning quloqlarida so‘lkavoydek tilla baldoq.”

“Hamma barmoqlarida qo‘sha-qo‘sha tilla uzuk.”

“...og‘zini ochgancha, tilla tishga to‘la...”

“Bo‘yniga har biri konfet donasidek tilla tross osib olgan”

Bu misollarda “tilla” nafaqat rang, balki boylik belgisi sifatida ishlatilgan. O‘zbek madaniyatida oltin:

- boylik,
- farovonlik,
- obro‘ belgisi hisoblanadi.

Ammo hikoyada bu rang salbiy konnotatsiya kasb etadi. Ya’ni:

- haddan tashqari ko‘pligi → **manmanlik**;
- estetik me’yorning buzilishi → **sun’iylik**;
- ichki ma’naviyat yo‘qligi → **bo‘shliq**.

Ayniqsa, quyidagi tasvir kuchli lingvomadaniy ahamiyatga ega:

“...Ular bo‘lar-bo‘lmasga xandon otib kulishar, kulganlarida og‘izlarida chiroq yonib turgandek bo‘lardi.”

Bu yerda tilla tishlar “yorug‘lik” bilan bog‘langan, ammo bu yorug‘lik tabiiy emas, balki grotesk, ya’ni sun’iy effekt sifatida berilgan. Demak, oltin rang ijobiy emas, balki istehzoli ramzga aylangan.





MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

Ranglarning yana bir muhim jihati — ularning **implikit (yashirin) qo‘llanishidir**. Masalan: “...rangi quv o‘chdi.”

Bu yerda rang bevosita nomlanmagan, ammo “rangi o‘chdi” orqali insonning qo‘rquv, hayrat yoki uyat holati ifodalanadi. Lingvomadaniy jihatdan bu “oqargan yuz” bilan bog‘liq bo‘lib, insonning ichki ruhiy zarbasini ko‘rsatadi. Yana bir muhim misol: “Qora tufli kiygan oyoqlaring sinsin...” Bu yerda “qora tufli” oddiy predmet sifatida kelgan bo‘lsa-da, kontekstda u adolatsizlik tizimi (militsiya, hokimiyat) bilan bog‘lanadi. Natijada “qora” rang yana salbiy ijtimoiy tizim ramziga aylanadi.

Shuningdek, ranglar orqali ijtimoiy kontrast ham yaratiladi. Masalan:

- boy qarindoshlar → “tilla”, “yorqin”, “bezakli” obrazlar;
- oddiy, samimiy insonlar → rangsiz, sodda tasvirlar.

Bu qarama-qarshilik orqali muallif quyidagi g‘oyani ilgari suradi: **tashqi “rang-baranglik” ichki “bo‘shliq”ni yashira olmaydi**.

Yuqoridagi kabi misollar shuni ko‘rsatadiki, hikoyadagi rang bildiruvchi sifatlar nominativ emas, asosan **konnotativ va ramziy** ma’noda ishlatilgan. Ranglar o‘zbek xalqining **milliy-madaniy stereotiplariga** tayanadi. Ijtimoiy tanqid va badiiy istehzo vositasi sifatida xizmat qilgan. Ayniqsa:

- “qora” → salbiylik, gunoh, ijtimoiy zulmat;
- “oq” → poklik (lekin kontekstda kinoya);
- “qizil” → tashqi mukammallik (sun’iy);
- “tilla/oltin” → boylik (lekin ma’naviy tanazzul belgisi).

Shu jihatdan ranglar asarda oddiy tasvir vositasi emas, balki **milliy ong, ijtimoiy muammo va insoniy qadriyatlarni ochib beruvchi lingvomadaniy kod** sifatida namoyon bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. U. Qo‘ziyev. Lingvomadaniyatshunoslik. Uslubiy qo‘llanma. – Namangan, 2021
2. Xudoyberganova D. Lingvokulturologiyada madaniy kod tushunchasi va talqini/O‘zbek tili va adabiyoti. — Toshkent, 2019. — №3.
3. Tosheva D. Zoonim komponentli maqollarning lingvoturkologik xususiyatlari: Filol, fan. bo‘yicha falsafa dok. diss. — Toshkent, 2017. — 152 b
4. 4. Маслова В.В. Лингвокультурология в системе гуманитарного знания / Критика и семиотика. – М.,1987.
5. Трубецкий Н.С. Поведения и мышления к языку. – М.,1960
6. Said Ahmad. Tanlangan asarlar. – Toshkent.
7. O‘zbek tilining izohli lug‘ati. – Toshkent.

